
Небеска војска

ЛИЦА

МИХАИЛО АЛИМПИЋ (85), велетрговац, бивши власник увозно-извозне фирме “Алимпић & Син”

ПЕТАР АЛИМПИЋ (55), његов син, адвокат, бивши министар правде

ДАНИЦА АЛИМПИЋ, Петрова жена

МИХАИЛО-МИША АЛИМПИЋ, Петров и Даничин син, револуционар, официер НОВЈ, затим ништа

САША, његова жена

МИША-ДЕЧАК

САША-ДЕВОЈЧИЦА

БОРИС АЛИМПИЋ, Мишин и Сашин син, студент

ВЕРОСЛАВА, служавка у кући Алимпићевих

ПЕРО-СКОКО-ЂУРО, револуционар, официер Озне, затим гастарбајтер у Немачкој

ДАНИЛО СТЕФАНОВИЋ, Мишин ратни друг, касније професор универзитета

МИЛУН ПОПАЛЕКСИЋ, сељак, борац из Првог светског рата

БОРИС ПАВЛОВИЧ-ЧЕРНИ, тенкиста, официер Црвене армије, совјетски “војни стручњак” у Југославији, пореклом Србин

ТРУБЕЦКОЈ, Мишин приватни професор француског језика, руски царски официер, емигрант

ПРОКА САВИЋ, официер Озне, затим високи функционер Удбе

АРИЈЕЛ КОЕН, Борисов друг, физичар

СТЕВО ЖИГОН, глумац

Партизани, Црвеноармејци, Ознаши, Студенти, Народ, Утваре.

“Много је побијено,
много опљачкано,
треба душу спасавати.”

(Руска народна пјесма)

“Свет је као краставац –
данас ти је у руку,
сутра у задњици.”

(Арајска њословица)

I СЛИКА

Ноћ у околини Београда. Таму њовремено пресецају светлости пролив-авионских рефлектора и прижушени фарови возила. У даљини се назиру колоне војника, које пристижу и пролазе, певајући. Напред, иакође, пролазе појединци, нисећи којекакве војничке реквизиције.

ВОЈНИЦИ: Буди се Исток и Запад,
Буди се Север и Југ,
Кораци тутње у напад,
Напред уз друга је друг!

Напред, све ближе и ближе,
Чује се корака бат.
Глас милиона се диже:
Доле фашизам и рат!

Глас милиона се диже:
Доле фашизам и рат!

МИША: Скоко... Скоко! Јеси ли то ти?

СКОКО: Ја! А ко је то тамо? Мишо! Ти си!

Пришчавају један другом и снажно се ѓрле.

МИША: Жив си, значи!

СКОКО: Јакако, друже! Живљи него икада. Зар сад да душу испустим, кад фашисте из Београда гонити треба? Не да се Скоко пасјим синовима! А ти? Нешто си ми се усудо, мој Мишо.

МИША: Био сам мало рањен, али добро је сад.

СКОКО: Срећно ти било, јуначе!

МИША: Ти си, чујем, у Београд улазио...

СКОКО: Улазио, јашта! Ударне групе организовао. Па кад их подуватимо и отуд и одовуд.

МИША: И...?

СКОКО: За твоје старе нијесам ништа могао чути. Велики је Београд, а сав у жици и под гнијездима митраљеским... Биће то све добро. А гдје је вјереница твоја?

МИША: Саша је у штабу код друга Коче. Венчаћемо се чим Београд буде слободан.

СКОКО: Красно! Нова зора свиће, мој Мишо. Кад смо прије три ипо године у шуму пошли, шта смо били ми тада? Шака занетијех, која је снијевала лијепе снове о срећи и слободи, о једнакости и братству, о правди. А сада се, ево, ти снови преобраћају у јаву. Је ли то могуће, Мишо?

Из даљине доиру звици њесме “Ширака сїрана маја раднаја”. Улази Данило.

ДАНИЛО: Долазе Руси.

ГЛАСОВИ: Руси! Руси! Руси долазе!

Са свих сїрана наилазе колоне руских војника, њевајући.

РУСКИ
ВОЈНИЦИ: Ширака страна маја раднаја,
Много в њеј љесов паљеј и рјек;
Ја другој такој страњи ње знају
Гдје так вољно дишит челавјек.

ГЛАСОВИ: Живела Црвена армија! – Живела!
Живео друг Стаљин! – Живео!
Живео друг Тито! – Живео!

*Песма ѡраје. Настаје браїимљење, грљење и љубљење, каїе леїте у вис, одјекују рафали.
Мрак.*

II СЛИКА

Селачака кућа. Огњишїте, софра, їроношци, икона... Из даљине се чује грмљавина їойова и фијукање “Каћуша”, Миша и Данило.

ДАНИЛО: Знаш ли на шта мислим кад слушам ову канонаду?

МИША: Знам. На оно на шта сви мислимо.

ДАНИЛО: Мислим на оне градове што стоје недирнути по хиљаду година... У којима се таложу векови прегалаштва, духа, лепоте... И мислим на Београд, од кога опет неће остати ни камен на камену.

МИША: Подићи ћемо нови град, професоре. Нови Београд.

ДАНИЛО: Стално ми почињемо... Хоћеш једну јабуку?

- МИША: Нећу.
- ДАНИЛО: Вечера је мршава била.
(Вади јабуку из њорбе, једе)
Е, мој Алимпићу... У петнаестом веку Београд је био просвећена престоница, чији је владар у доколици песме писао.
- Пауза.*
- МИША: Овде, изгледа, нема никога...
- ДАНИЛО: Нећеш јабуку?
- МИША: Нећу. Не могу да једем.
- ДАНИЛО: Ја могу.
(Једе)
Постао си леп примерак комунистичког аскете...
- МИША: А ти остао у души буржуј, професоре.
- ДАНИЛО: Опет брзаш. Лоше си научио лекцију. Знаш ли ти да се мој отац четрдесет година потуцао, као учитељ, по српским селима и предграђима београдским. Нађи неког бољег буржуја, дечко! Добри дечко из виле на Сењаку, који је прочитао приручник за младе скојевце...
- МИША: Хтели смо да те предложимо за партију, Данило.
- ДАНИЛО: Хвала... али, можда је ред прво човека питати.
- МИША: Сматрали смо да се то подразумева; да је то част за сваког нашег борца.
- ДАНИЛО: А ко не подразумева, он је нечастан? Можда и непријатељ.
- МИША: Да.
- Појављује се Милун Попалексић, њосћарији сељак, њроседих бркова, у народном оделу, са одликовањима из њрвог рајџа, на ѓрудима. У рукама држи њосуду њуну кромџира. Сџане мирно, рајорџира.*
- МИЛУН: Редов пешадинац, Милун Попалексић, господине капетане! Трећи вод, трећа чета јуришног батаљона Дринске дивизије. Прешао Албанију, полечио се на Крфу и заглавио на солунском фронту.
(Удара се њо хромој нози)

- ДАНИЛО: Алал вера, јуначе!
- МИША: Нама је, изгледа, овде одређено... Ми смо...
- МИЛУН: Знам, соколе, ко сте. Ви сте ослободиоци наши. Војска наша народна. Добро ми дошли, браћо! Да се ижљубимо, као што обичај старински налаже!
- (Љубе се)*
И нека вам Бог на помоћи буде у боју за Београд, нашу престоницу славну! Ја ракије више немам, да се, као што је ред, причестимо. Све ми однеше. Али, сад ће Црни донети, ништа ви не брините.
- МИША: Хвала, не треба..
- МИЛУН: Треба, треба, соколе, како да не треба. Па сам ја мало кромпира ископао. За сиротињску гозбицу доста.
- МИША: Нека, нисмо ми гладни, вечерали смо.
- ДАНИЛО: Јесмо, наравно да смо гладни, пријатељу.
- МИЛУН: А тамо, у покрајној соби, две постеље сам разместио, губера истресао, да пред бој душу одморите.
- Улази Борис Павлович Черни. Поздравља их високо подигнућим рукама, у којима држи по флашу војске.*
- БОРИС: Здравствујте таваришчи!
- Мрак.*

III СЛИКА

Истиа простиорија. Миша, Данило, Борис и Милун.

- БОРИС: За heroја нашега, баћушку Јосифа Васарионовича Стаљина! Он витјаз земљу руској. Бог нека њега чува! Он аћец наш, а ми сви јево синавја.
- МИЛУН: На здравље!
- МИША и ДАНИЛО: Живео!
- МИЛУН: А сад ћу ја кромпириће из пепела да повадим...

- МИША: Чекај! Дижем ову чашу у здравље врховног команданта и вође наших народа, маршала Тита. Нека дуго живи и нека нас и у миру даље води у нови, бољи свет!
- СВИ: Живео!
- МИША: Сад можеш да вадиш кромпире.
- МИЛУН: Јербо не ваља да се пресуше.
- БОРИС: Маји претки пријехали в Росију из Србији. Так гаварил аћец мој.Он славист бил, переводчик. Јест у вас такој писатељ, Нушич...
- ДАНИЛО: Јест.
- БОРИС: Ну, так. Он переводил тај Нушич. Претки наши, гаварил аћец, пријехали из Србији, патаму што Турки их убивали. Какој то Чарноевич...
- ДАНИЛО: Патријарх Арсеније Чарнојевић.
- БОРИС: Ну, так. Они, значит, убежали в Росију...
- ДАНИЛО: У Аустрију.
- МИША: Добро, да не цепидлачимо, сад.
- БОРИС: В Росију, маћ свају православну. Патаму маја фамилија Чорниј.
- МИЛУН: Ти си, значи, наш. Па што се одма не кажеш, брате Србине?
- БОРИС: Сви ми наши. Ми сви Славјани, православни. В свајеј тјажелој историји, Серби, натурално, враћали се матици својој православној – а патом, апјат в свет широкиј, загрлити њега.
И аћец мој, ну... отац, хтео у Србију доћи, на солунски фронт, знајеће. Како доброволец. Но, не дали њему. Сказали: јесли ти рускиј или Серб? Ја рускиј, натурално, казао отац – но в душе маје Србија спит. Ну, сказали ани јему, пачекај, буде време кад ми в Србију доћемо.
То време сад дошло. Отац умер, а ја дошо.
Кагда ми пријехали на танках, Милун падашол к мајом танке, в руке у њево била фљага... Ну, как ета у ваз скажетсја?
- ДАНИЛО: Не знам.

- МИЛУН: Чутура, брате!
- БОРИС: Так точно. Попиј, брате, казао мени, и добро дошао!
- МИЛУН: Ма није било ни пола чутуре...
- БОРИС: Малчај! Ти брат мој. А патом ми випили, он гаварил как страдал. Он гаварил, а ја плакал... И думал как народи наши тужну историју имејут. Славну, но тужну и ужасну...
- МИЛУН: Нека, Црни, пусти то сад... Да попијемо!
- БОРИС: Не, брат мој! Гавари! Печаљ свају из души пускај. Гавари...
- МИЛУН: Па, ето... Ја сам ти носио брашно у шуму. Имао сам ја брашна доста, јер ова је кућа увек домаћинска била. Што се политике тиче, одма да кажем да ја политички неписмен нисам. Сељак политику и политичаре зна добро, јербо је имао доста прилика да упозна њихове ујдурме и марифетлуке... Знао сам ја да партизане комунисти воде, ал добро сад, шта је – ту је, велим, и однесем брашно. Четницима сам давао нерадо. Само кад сам морао. Зато што ја старога краља Петра памтим како у рову војнике соколи и како га четири вола вуку на топовској кари преко Албаније, с народом и војском, па не верујем онима који из Лондона народном борбом хоће да управљају. За инат сам давао партизанима, и ако ми је већ онда било јасно колико је сати. Ал док сам ја брашно по шуми вукао, бануше четници овамо, у кућу. Где је Милун? Син каже – не знам. Не знаш, кажу они; а где је брашно? Које брашно? Ни то не знаш. Не знам, каже он. А, тако, мајку ти комунистичку јебем, па га везаше за ражањ и потпалише под њим ватру...
Колико смо ми комунисти, толико њима Бог добра дао!

Пауза.

- БОРИС: Показали ми њима. Бежали ани пред наших танках как миши. Фашисти... Так будут и из Белграда бежат. Ми на танких пријехали, как на кањах бајевид, как витјазии руски, принести вам свабоду. Ни адна вајска на земље ње может нас пабједит!

- ДАНИЛО: А небеска војска, Борисе Павловичу?
- БОРИС: Какаја небеска војска?
- МИША: Данило, не причај којешта.
- ДАНИЛО: Иља Муромец, Добриња Никитич и Аљоша Попович, били су највећи витезови руске земље...
- БОРИС: Да, ета ја знају. И патом?
- ДАНИЛО: Заједно су починили много јуначких дела, и све војске које су им се супротставиле победили су...
 Долазе Татари на реку Сафат. Њихова ордија је толико велика да је добар јунак не може на коњу објездити, ни сури вук оптрчати, ни врани гавран облетети.
 И њих тројица витезова ударе на толику силу и сву је сатру. Тада Аљоша Попович каже: – Дајте нам и небеску војску, ми ћемо, витезови, и с њом мегдан поделити!
 Појаве се два небеска војника: – Па, хајдете, витезови, да с нама бој бијете. Налети на њих Аљоша Попович и једним ударцем расече их напола. Од двојице се начине четворица – а сви живи. Прискочи Добриња Никитич, па сву четворицу измаушке надвоје. Начине се осморица – и сви живи.
 Замахну сјајним челичним мачем Иља Муромец, највећи витез руске земље, и сву осморицу расече надвоје. А небеских војника већ шеснаест, и сви живи.
 Навале сва три витеза да секу и коњима газе ту војску. Али што је они више секу и коњима газе, сила расте све више и више.
 Бију бој три дана, три сата и три тренутка. Док им нису малаксале деснице, посустали коњи добри, иступили се мачеви бритки. А сила расте све више и више.
 Уплашише се витезови руски. Баци мач Аљоша Попович; баци мач Добриња Никитич. И највећи витез руске земље, Иља Муромец, одбаци свој мач од сјајнога челика. И побегоше у брда камена, у пећине мрачне. И како који побеже, тако се окамени.
 Од тада нема више витезова у светој Русији.
- БОРИС: Има! Ми витјазии руски, а ти – реакциоњер!
- Мрак.*

IV СЛИКА

Београд. У дубини пролазе јединице Црвене армије и Народноослободилачке војске Јуџославије. Војна музика свира. Најред се окуља народ, маше, баца цвеће, поздравља.

Кроз масу се пробација Пећар Алимјић, средовечни господарин, добро одевен, рекло би се исувише добро за њу прилику.

Војници певају.

ВОЈНИЦИ: Компартијо, јој, компартијо, мирисаво цвеће,
Цео народ, јој, цео народ за тобом се креће...

ГЛАС: Живела слобода!

СВИ: Живела!

ГЛАС: Живела Народноослободилачка војска Југославије!

СВИ: Живела!

ГЛАС ИЗ

ЗВУЧНИКА:

После три ипо године патњи и ропства, наш мученички Београд доживљава празник слободе и победе над немачким окупатором и народним издајницима.

У херојској борби за ослобођење Београда поново се осведочила дубока љубав руског народа према нама и помоћ коју нам је руски народ кроз читаву историју пружао у борби за слободу.

Београђани и београђанке!

Борци Народноослободилачког војске, уз братску помоћ Црвене армије, доносе вам слободу. Дошао је час освете. Крв невиних жртава, љубав према своме народу и слободи, обавезују вас на немилосрдну освету над издајницима. Пријављујте издајнике војним властима, будите десна рука својим ослободиоцима у истребљењу и прогоњењу непријатеља из нашег лепог Београда!

ГЛАС: Доле издајници!

СВИ: Доле!

ГЛАС: Живела Црвена армија!

СВИ: Живела!

ГРАЂАНИН: А што ти не кличеш, друже?

ПЕТАР: Молим?

- ГРАЂАНИН: Шта молиш? Што не кличеш, велим?
- ГРАЂАНКА: Зар не видиш да је господин нерасположен?
- II ГРАЂАНИН: Нешто му није по вољи.
- ГРАЂАНКА: Гледај како је обесио нос!
- Петар хоће да њође.*
- ГРАЂАНИН: Чекај, чекај мало...
- ПЕТАР: Пустите ме, човече! Шта је вама?
(Покушава да се извуче)
- ГРАЂАНИН: А, не може то тако...
- ГРАЂАНКА: Господин жури?
- ГРАЂАНИН: Журиш? Не свиђају ти се ослободиоци?
- ГРАЂАНКА: Види какав штоф! То само народни непријатељи носе.
- II ГРАЂАНИН: Нећемо више тако! Од сада ћемо све делити.
- ГРАЂАНИН: Ја ћу одмах да узмем свој део!
(Кида Петру рукав)
- Мрак.*

V СЛИКА

Салон у вили њородице Алимјић, на Сењаку. По соби њослује Верослава, у белим чарајама и нанулама. Улази сѡари Михаило Алимјић, у сѡолици на ѡочковима, уредно, ѡеданѡно одевен, ноѡу ѡокривених карираним ѡебѡом.

- МИХАИЛО: Па, добро, Верослава, где је овај мој син?
- ВЕРОСЛАВА: Господин је изашао.
- МИХАИЛО: Молим?
- ВЕРОСЛАВА: Изашао је. Одмах после ручка. Обукао је горњи капут и отишао некуда.
- МИХАИЛО: Чувам га педест и пет година, кроз четири рата, или пет, колко оно беше, а он сад хоће назор главу да изгуби, на улици, без потребе, од залуталог метка, сад, када је рату крај.

А већ унук мој – највећи живи доказ бандоглавости ове фамилије! Да кажеш да је, рецимо, из трезвености илити далековидости пришао томе њиховом назови – покрету, јер је, као, схватио мену времена, појмио да наше пролази – па и да га схватим. Не велим да оправдам; да схватим. Не! То је идеалист, драга, ако је јоште међу живима, што нека би драги Бог дао.

Не кажем што је у рат отишао, у шуму, свака част, сви су Алимпићи ратовали – неки од нас пробали су то и по дватрипут – али, ратовати је једно а потпомагати комунистичку ујдурму, богме, нешто сасвим друго. А ја видим, драга, овим очима које се већ гасе, колико је сати, кад њима руски тенкови Београд ослобађају! Молим, молим? Нисам у праву?

ВЕРОСЛАВА: Господин је у праву.

МИХАИЛО: *(Вади из џепа часовник)*
А хоћемо ли ми данас чаја пити?

Улази Даница.

ДАНИЦА: Нема Петра...

МИХАИЛО: Па, ваљда се грли и љуби са браћом Русима и овим нашим црвендаћима... Хвала Богу, сврши се још један рат. А хоћемо ли ми данас чаја пити?

ДАНИЦА: Боже, тата, коме је сад до чаја?

МИХАИЛО: У овој кући се свакога дана у пет сати чај пије, како у мирно, тако и у ратно време, још од како је, за владе покојног краља Милана, ту навикау мој отац од тадашњег конзула енглеског примио. Не видим зашто бисмо данас преседан правили.

ДАНИЦА: Забога, тата, а Петар?

Улази Петар Алимпић, задихан, без једног рукава.

ПЕТАР: Јесам ли закаснио на чај?

МИХАИЛО: *(Вади часовник)*
Па... скоро да и ниси.

ДАНИЦА: Како је напољу? Како то изгледаш?

ПЕТАР: Београд је слободан.

МИХАИЛО: Е па, отворићемо онда и ону бочицу арманџака, што је донех из Париза деветсто двадесете.

Мрак.

VI СЛИКА

Салон у вили породице Алимјић. Породица пије чај. Верослава сервира.

МИХАИЛО: Видите, тај армањак... После десет до петнаест година стајања у подруму – прохладном и добро темперираним, разуме се – његова, иначе кестењаста, боја добија један нежни злаћани прелив, а укус особиту благост на непцима. Та благост је, наравно, само привидна; племенита течност се, убрзо, као лековита ватра, разлива по целом телу и крепи... Кушајте, децо, то су дарови божији! Три сам такве бочице донео када смо, оно, после уједињења, склапали с Французима велике уговоре око обнове ратом опустошене отаџбине. Прву смо отворили двадесет прве, када сте ми унука даровали, нашег Мишу бандоглавог, кога нека Бог свети сачува; другу сам ја сам испио, тридесет седме, у очају, када ме Софија моја остави напрасно, а трећу и последњу, ево, да испијемо сада, радујући се слободи. Радујем се, али и стрепим, јер нам слободу доносе руска Црвена армија и наша комунистичка војска.

ПЕТАР: Није војска комунистичка, тата. Војска је народ.

МИХАИЛО: Знаш ти много шта је народ! Показали сте ви своје знање. Ми смо вам у наслеђе оставили прекаљену, победничку заемљу, а ви сте то наслеђе, као лакомислени синови, за двадесет година проћердали.

(Пауза)

Да, да, све је прошло, све, и нашто говорити сада, када је ствар одавно отишла у вражију матер, али ме душа боли и нећу моћи мирно да умрем... Српско грађанство испустило је своју прилику. А прилика се јавља једном и збогом дико! Живели!

Сада је њихова прилика. Баш ме занима колико ће им требати да је проћердају... Ја то нећу доживети, али ви ћете видети.

Пауза.

ДАНИЦА:

Ми смо Мишу пре рата анатемисали, а сада ћемо, ипак, међу њима имати неког свог. Уколико... Ништа ми нисмо разумели. Ништа!

Три године се молим богу да комунисти победе и да он дође жив и здрав са њима. Само то! Ништа ме се друго не тиче. Све нека пропадне, само нек се он врати!

(Одгурне шољу са чајем, изађе)

- ПЕТАР: Ваљда и они чувају интелектуалце. Нису ваљда, једног Алимпића истурали у прве редове...
(Пауза)
Макар због савезника. Наше име још увек нешто значи. Па и у Лондону, ако хоћеш.
- МИХАИЛО: Нека је он жив и здрав, али комунистима, сине, ја ништа не верујем. Молим?
- ПЕТАР: Не кажем ништа.
- МИХАИЛО: Ја ћу ти рећи. Осамдесет шесту ја терам. Ноге су ме издале, али памет још није сасвим. Знаш, мени је свеједно, мање-више. Моје је било и прошло... Ми смо живели и војевали, трговали и политиком се бавили колико смо могли. Стварали смо ову земљу, па сад, шта је – ту је. Ви ћете видети. Хоћу ово да ти кажем: склони се негде, сине, док та халабука не прође.
(Пауза)
Ми имамо још пријатеља овде.
(Пауза)
Да се уклониш, кажем, разумеш!
- ПЕТАР: Не разумем. Мислиш да би они...?
- МИХАИЛО: Памтим ја те наше смене од књаза Михаила на овамо...
- ПЕТАР: Ја више ни на шта не претендујем. Не гајим никаквих илузија... Спреман сам да живим као приватно лице.
(Пауза)
Ја сам адвокат. Па ја се, тата, од тридесет девете политиком више активно не бавим!
- МИХАИЛО: А ја ти кажем следеће: попиј ту чашу пића, обуци зимски капут, узми неколико наполеона из скровишта и, док победничко весеље још траје, пребаци се на Велики врачар до Аксентијевића. Имање је прекрасно, тамо код звездарнице...
- ПЕТАР: Да се кријем? Не. Зашто?
- МИХАИЛО: Ама, добро, не кажем ја, само на месец-два, док се страсти не сталожу. Док се не успостави какав-такав правни поредак. Претпостављам да ће у догледно време нека врста правног поретка ипак морати да се успостави.

Пауза.

- ПЕТАР: Нећу никуда да идем. Тако бих само показао да се осећам кривим.
- МИХАИЛО: *(Сийа њиће)*
Ти нећеш више?
(Сркне)
Ох, како је то добро пиће... Не верујем да ћемо га више пити. Слушај, Петре! Та твоја адвокатска логика овде више не важи. Заборави то!
- ПЕТАР: Моје виђање с Недићем било је чиста формалност. Зна се да у владу нисам ушао, ни поред свих навалџивања.
- МИХАИЛО: У Србији прво главе лете, па се онда постављају питања. Друго, примао си фон Хартмана. Немој да те ја сад подсећам! Но, боље и ја него комунистичка полиција.
- ПЕТАР: Хартман је мој школски друг.
(Пауза)
Како да не примим окупаторског пуковника, када ми закуца на врата?
Захваљујући Хартману остали смо живи, тата. Ти знаш да је твој унук комунистички официр...
Нисам колаборирао и нећу да се кријем. Ипак сам ја некада био министар правде у овој земљи!
- МИХАИЛО: Од правде смо се овде силно овајдили... Господине сине, знаш како стара изрека каже: ти га крстиш, оно прди!
(Пауза)
Ја ћу још једну, а ти како хоћеш.
(Сийа)
- ПЕТАР: Сипај и мени!
- МИХАИЛО: *(Сийа)*
Наздравље, сине бандоглави, и нека ти Бог буде у помоћи!
- ПЕТАР: Само да се Миша врати... Ако се, ипак, нешто деси, реци му, молим те, да сам се држао часно.
- Миша је ушао.*
- МИША: Вратио сам се, тата!
- Мрак.*

VII СЛИКА

У вили Алимџићевих. За сџолом Пеџар. Улази Даница, носећи Мишину униформу, сџвари.

ДАНИЦА: Још спава. Гледам га, знаш... У сну ми изгледа као некад. Онако напућен... Гледам га и мислим, је ли то онај Миша? Вратио се... Хвала ти, Боже!

ПЕТАР: Увек је волео да спава... Сећаш се Трубецког, који му је јутром давао часове француског? Миша је увек каснио и ја сам морао господиину Трубецком да правим друштво, ако бих се затекао у кући. Већ од јутра се осећао на шљивовицу, али се држао беспрекорно. Једино сам, по ко зна који пут, морао да слушам причу о драматичном укрцавању на емигрантски брод "Зарја", 1921. у Одеси... Волео је моје дворске цигарете и пушио их је у великим количинама. А онда би Миша, онако бунован, стрчао са спрата, на шта је Трубецки имао обичај да каже: док ви спавате, млади господине, комунистичке кртице подривају темеље ваше отаџбине!

(Смеје се)

Није ни слутио, сироти Трубецки, да се побећи не може.

(Пауза)

И мени је отац саветовао да бежим...

ДАНИЦА: Шта кажеш?!

ПЕТАР: Саветовао ми је да бежим.

ДАНИЦА: Тата?

ПЕТАР: Да.

ДАНИЦА: Глупост!

ПЕТАР: Добро он мисли, само његов практични ум превиђа чињеницу да се побећи не може.

ДАНИЦА: Куда да бежиш, човече? Зашто? Шта си скривио?

ПЕТАР: Питање је, шта је то кривица? Је ли то етички појам? Оперативни? Политички?

ДАНИЦА: Али, сад имамо Мишу.

ПЕТАР: Забрањујем ти да о томе са њим говориш?

Мрак.

VIII СЛИКА

У вили породице Алимџић. Петар и Миша за доручком. Даница послује око њих.

- ДАНИЦА: Ниси ништа јео. А ја сам се баш трудила...
- МИША: Хвала, не могу више.
- ДАНИЦА: Увек си најрадије јео прженице за доручак. Од белог хлеба, разуме се. Потопљеног у млеко. А одозго си волео да намажеш младог кајмака, сећаш се? Па сам и данас хтела... Само што хлеб, наравно, није као пре рата. А кајмак сам са млека скидала, помало. Само што и млеко данас... Вероватно воду сипају, шта ћеш, тако да тај кајмак... А ја сам, баш, хтела да све буде као пре.
- МИША: Дивно је све, мама; али, изгледа да сам се ја одвикао од хране. Тата, узми ти ово.
- ПЕТАР: А, не! Таман посла! И ја се полако одвикавам...
- ДАНИЦА: Узми још мало, Мишо! Видиш како си ослабио. Преполовио си се. Сав си ми некако другачији. А као мали био си увек дебелушкаст. Тронтав. Тако, мало тром... Ето видиш, човек никад не зна... И ништа не причаш. Ратник наш!
- ПЕТАР: Пусти, Данице, биће времена и за причу.
- ДАНИЦА: Сигурно, него, мајка би све да зна. А и наћутали смо се ових година, па човек сад осећа потребу... Кад само помислим... А како ли је тек, теби било, сине мој!
- МИША: Добро је, мама, добро је. Ето, сви смо преживели...
- ДАНИЦА: Богу хвала!
- МИША: Уствари, никад се нисам боље осећао. Само, сад ми је некако необично што сам поново овде, у овој кући, међу свим тим стварима, а ту сам рођен, и ту сам провео... а, ето, сада... Видиш, тата, ми смо победили.
- ПЕТАР: Видим, сине. Видим.
- МИША: Жао ми је што твоји идеали нису издржали историјску поверу, јер знам да си поштен.
- ПЕТАР: Хвала ти.
- МИША: То јест, није ми жао, него, хоћу да кажем...

- ДАНИЦА: Кад се охлади, то неће ваљати, Мишо!
(Пауза)
Како, необично? Па, кући си дошао, сине!
- МИША: Али, мислим да си, после свега, могао да увидиш да ни ми нисмо мање часни.
- ПЕТАР: Зар би ти то нешто значило?
- МИША: Не верујеш?
- ПЕТАР: Чему то? Не приличи ти сад да будеш сентименталан.
- ДАНИЦА: Па, Петре, он је увек такав био. Само мало тврдоглав.
- МИША: Е па, видиш, значило би ми... Да, нећемо бити сентиментални сада, ако то нисмо били онда када је требало. Али, опет, свих ових година, у шуми, нисам престајао да водим разговор с тобом, можда узалудан, али тако је било; разговор који нисмо били способни да водимо у стварности. Не знам зашто. Да смо могли, вероватно би све било једноставније.
Опрости, морам ти сад рећи... За сваки случај. Јер, рат још траје, па... Све време сам мислио о том разговору, о том часу када ћемо, после свега, сести и, ево, рећи ћу и то – равноправно поразговарати о свему.
- ПЕТАР: Опет нисмо равноправни. Сада је историја на твојој страни.
- МИША: Па, увек је била, тата! Само што ти то ниси видео. А све је од тебе зависило. И још увек зависи, тата!
- ПЕТАР: Лепо је што тако мислиш.
- МИША: Ако онда ниси могао, сада би морао да разумеш. Ако сам онда био блудни син, ваљда сам сада, после свега, заслужио да ме озбиљно схватиш.
- ПЕТАР: Зар ти је потребно, сине, да један бивши човек, па макар то био и твој отац, потврди оно што сте сами оружјем изборили? Шта ће ти то? Твоје време долази, а моје је прошло. Мој свет се претворио у прах и пепео. Али, то је био свет у који сам веровао. Једино што желим, то је да ме пустите да дотрајем у миру.
- ДАНИЦА: Само слушам како разговарате. Ништа нисте научили, ништа...
- МИША: Не разумеш ти, мама.

- ДАНИЦА: Како сте ви у стању све да покварите.
- МИША: Не, ја само желим да кажем...
- ДАНИЦА: Попиј то млеко, сине! Знаш како се тешко данас долази до њега.
- МИША: Ево, попио сам, мама. Хоћу само ово да кажем: у нашим редовима има места за све оне који овој земљи желе добро.
- ПЕТАР: Бојим се да је за мене већ помало касно. Поједи, сине, свој доручак на миру. Победили сте... Али, зар мислиш да вам због тога више верујем? Ако се нисмо разумели пре, док сте били прогоњени, ако тада нисам веровао – зар очекујеш да ћу променити мишљење само зато што сте победили? Многи ће сад променити мишљење, разумем се, многи ће вам сада прићи, тако то увек бива, али Петар Алимпић, сине, не мења уверења као кошуље.
- МИША: Па, ваљда схваташ, тата, да више нема друге алтернативе?
- ПЕТАР: Схватам. То баш и јесте оно што ме плаши.
- Улази Верослава, уљашена, а зајим два припадника Озне.*
- I ОЗНАШ: Озна!
- Петар и Даница љледају не разумевајући.*
- II ОЗНАШ: Одељење заштите народа. Пођите с нама!
- Мрак.*

IX СЛИКА

Салон у вили породице Алимпић. Михаило, Даница и Миша.

- ДАНИЦА: Сине, забога, кажи нешто, учини нешто! Па то су твоји!
- Пауза.*
- МИХАИЛО: И нама је тешко, исто као и теби, али мораш бити присебан. Мора се брзо делати.
- Пауза.*

МИША: Три ипо године гину најбољи људи ове земље. Још колико јуче, гинули су црвеноармејци и партизани, ту, недалеко од ваших прозора... Три ипо године спирам ја са себе проклетство свога порекла, а проклетство ме чека на кућном прагу. Колаборант...

ДАНИЦА: Мишо... Шта то причаш, сине?

МИША: А зашто су га, онда, ухапсили? Ми не хапсимо невинне.

ДАНИЦА: Ви...

МИХАИЛО: Хоћеш да ти ја кажем зашто су га ухапсили, сине заблудели? Зато што никада више неће имати овако дивну прилику.

МИША: Нико у овој земљи никада више неће страдати невин.

Улази Верослава, носећи чај.

ДАНИЦА: Носи то напоље!

МИХАИЛО: Али...

Хтео би да проћесџује, али, ипак, одмахује руком, као човек који неће да се сјори. Верослава излази, односећи њослужење.

МИША: И тај ваш чај... Увек ми се гадио, а морао сам да ћутим и да га пијем. Народ гладује, гине, а господа чај пију.

МИХАИЛО: Слушај ти! Демагошки говори држе се на улици, а овде се, још увек води рачуна о пристојности и мери. А што се чаја тиче, то нису кобасице, нити кременадле; то су сасушени листићи биљке *camellia sinensis*, који, спуштени у врелу воду, и то у веома малој количини, колико између три прста, дају додуше скроман али деликатан и изванредно пријатан освежавајући напитак. Тај напиток се у овој кући свакодневно троши још од времена покојног краља Милана.

Таква навика, млади господине, или друже, ако више волите, указује на тежњу ка уљуђености и цивилизованог организацији живота; тежњу која ову фамилију краси већ скоро стотину година.

Но, уколико сматрате да моје кућне залихе чаја, које баштиним будући да сам био увозник овог колонијалног производа, могу послужити као храна за изгладнели народ – изволите их реквизирати и пренети у једну од народних кухиња, које ћете убрзо организовати, надам се!

Миша се, и проишав воље, осмехне.

- ДАНИЦА: Не смеј се!
- МИША: Молим?
- ДАНИЦА: Не смеј се, кажем! Отац ти лебди између живота и смрти.
(Пауза)
Чим сте дошли почели сте да хапсите.
- МИША: Само непријатеље, мама.
- ДАНИЦА: Твој отац...
- МИША: Мама, мени је страшно због тате... Мени је... А шта сам ја? Моја осећања, мој живот? Ми смо дошли да, једном за свагда, рашчистимо, да искоренимо све оно труло, лажно, неправедно, што нас је овде гушило. Повратка више нема, оставили смо сувише мртвих иза себе... Дечаци су гиинули, мама...
И како ја сад да одем и кажем, није важно, пустите ви само мога оца, како? Како?
- МИХАИЛО: Да искорените, је ли? Нови свет на рушевинама? Варвари! Ето шта сте ви! Варвари!
Оно што смо ми градили стотину година, то је за вас трулеж? То ћете ви, за једну ноћ, претворити у прах. А своје родитеље ћете покопати под рушевинама!
- ДАНИЦА: Значи, ти ћеш пустити да га убију?
- МИША: Како ја, мама?
- ДАНИЦА: Он није крив.
- МИША: Ако није крив, како то да вама, за све време рата, ни длака с главе није фалила? Како сте успели да мирно и безбедно преживите у својој вили, пијући редовно свој поподневни чај? Како то да вам, чак, нису ништа узели, никога уселили? Ништа! Једном речју – ништа! Као да тамо, напољу, не постоји никаква проклета окупација! А специјална полиција је врло добро знала да сам ја члан комунистичке партије и да се налазим у шуми.
- МИХАИЛО: Јел тако, сине? Отишао си, значи, мирно у шуму, очекујући, као најнормалнију последицу, да нама овде поскидају главе. А како смо ми, нажалост, још увек живи –

треба нас за то оптужити и главе нам скинути накнадно. Ми смо, дакле, унапред били осуђени и жртвовани вашем новом, бољем свету. Требало је да наше главе буду твој прилог, зар не? Твоја улазница, такорећи...

МИША: Чекај, није тако!
 МИХАИЛО: Нити чекам, нити очекујем више било шта.
 ДАНИЦА: Сваке ноћи молила сам Бога да се вратиш. А сада...
Мрак.

X СЛИКА

Салон у вили породице Алимјић. Верослава уводи Скока у униформи официра Озне.

ВЕРОСЛАВА: Изволите овамо, сад ће млади господин сићи.
 Скоко скида шињел, Верослава га прихвата.
 СКОКО: Како си лијепа, другарице... Јесил ти родица њина?
 ВЕРОСЛАВА: Не... Ја служим овде, у кући.
 СКОКО: Служиш? Така љепота да служи! То је, видиш, неправда. Тога више неће бити. Скоко се борио да тога више не буде.
 ВЕРОСЛАВА: Ко?
 СКОКО: Скоко!
 (*Луја се њо зрудима*)
 За тебе, љепото – Перо. Перо Скоко је крв пролио да сви буду слободни и једнаки. И тако има да буде! Разумијеш ти то, љепото?

Верослава хоће да њође, Скоко је хвања за руку.

СКОКО: Чекај! Нијеси ми рекла како ти је име.
 ВЕРОСЛАВА: Верослава.
 СКОКО: А бисмо ли ми, љепото, могли...?
 ВЕРОСЛАВА: Пустите ме, шта вам је!
 (*Покушава да се оштрџне*)

СКОКО: Како си плаха! Неће Скоко теби ништа...

Хоће да је пољуби. Верослава се оштрџне и оћали му шамар.

СКОКО: Буржују би дала, а мени тако... А ја се борио за те!

Верослава је исћусишила шињел и хиџа ка излазу, где се судари са Мишом.

ВЕРОСЛАВА: Пардон, господине!

Излази. Скоко се држи за образ и смешка се.

МИША: Скоко, шта то би?

СКОКО: А што ће бит, болан? И сам видиш. Оштра цура ко бритва. А ја, таман, ко међед из шуме. Што сам тражио, то сам и нашо. Него, дела, да се ми питамо, стари друже.

Грле и се и љубе ѿри ѿиџа.

МИША: Добро ми дошао!

СКОКО: Боље те нашао, друже, у овако лијепоме дому! Кад сам чуо за ту ствар, помислих, боље да ја к њему пођем. Овдје се, ко велим, може зборит на миру. А између тога, брате, право да ти кажем, хтио сам својим очима видјети једну праву буржујску кућу, прије но се то чудо сасвијем искоријени и затре.

МИША: Ма, не завитлавај, Скоко... Није ми сад до тога.

СКОКО: Знам; не завитлајем, части ми моје! Како је овдје лијепо, Бог те твој! Сад ја видим зашто буржоазија не да никако власт из руку. Да простиш. Него, добро, да ми потуримо те трице! Чуо сам, Мишо, за твог старог...

Улазе Даница и Михаило. Михаило, као и увек, разуме се, у наслоњачи с ѿочковима.

ДАНИЦА: Јел то господин..? Хвала вам што сте дошли!

МИША: Моја мама... деда...

СКОКО: Перо Скоко – Ђуро.

МИХАИЛО: Молим?

СКОКО: Перо Скоко, велим.

МИХАИЛО: А оно, треће?

СКОКО: Јел Ђуро? То ми је име конспиративно. Заостало из илегале. То да непријатељ не провали ко сам ја, разумијеш!

МИХАИЛО: Изволите!

Скоко седа, гужвајући шињел иза себе. Улази Верослава, уносећи прибор за чај.

ДАНИЦА: А што, Верослава, не узе капут господину?

ВЕРОСЛАВА: Одмах, госпођо!

СКОКО: Нека, море, навико сам ја са шињелом и лијегат и дизат се.

Верослава цима шињел иза њеџових леђа, узима ѓа и односи.

ДАНИЦА: Па, како сте?

СКОКО: А, ето... Ловимо вам ове народне непријатеље...

МИХАИЛО: И ви сте, значи, у ономе, како се зове..?

СКОКО: Озна се то зове. Јес, ту сам ти ја.

ДАНИЦА: Миша нам је толико причао о вама... Ето, чули сте, задесила нас је та несрећа...
(*Хоће да зайлаче*)
Опростите!

МИХАИЛО: Да ми чај попијемо, па Миша нека после, на миру поприча са господином. Пијете ли чај, господине Скоко?

СКОКО: Бивало је, некад, у шуми. Ал, тамо се није питало шта се пије, само нек је нешто топло... Ма, пијем, кад нема шта друго. Стање је ратно.

Даница сервира чај.

МИХАИЛО: Скочи, дер, сине, па види је ли заостало штогод од онога армањака, тамо!
(*Скоку*)
Знате, отворили смо једну бочицу, што нам је заостала из старих времена, када смо чули да сте ослободили наш Београд, па смо, такорећи, у вашу част мало и попили, док је још мој син био ту... А ја сам му лепо говорио да се на време склони...

- ДАНИЦА: Ево, ту су и чашице... Изволите!
- Миша је донео армањак из креденца, Даница је сийала.*
- МИХАИЛО: Да попијемо.
- СКОКО: У здравље! Боже, што је лијепа ова ракија...
- МИХАИЛО: Сипај, Данице, господину!
- СКОКО: Може! Нијесам овако нешто никада пио. Клизи низ грло, као пјесма. А гдје сте нашли ову ракију?
- МИХАИЛО: Двадесет пет година то у мом подруму лежи, мој господине! А донео сам је кад смо, оно, после уједињења, у Француску ишли...
- СКОКО: Лијепа ракија, да јој пара нема. Све је овдје, код вас, лијепо. Каква башча, двори прелијепи, па ракоја ова... Као у причи каквој. Појмим ја буржуја, и он је човјек. Због ове љепоте вриједи погинут!
- ДАНИЦА: Хоћете ли још мало? Хајде, попиј и ти, сине!
- МИША: Не могу, мама.
- МИХАИЛО: Генерације су то стицале, господине мој! То с неба није пало.
- СКОКО: Ја, ја, само има ту екстрапрофита доста, штоно се каже...
- ДАНИЦА: Па, ето, тата, чај смо попили...
- МИХАИЛО: Још дед мој, са књазом Милошем, свиње је у Аустрију извозио!
- МИША: Деда...
- МИХАИЛО: Желим само ово да вам кажем, младићу. Породица Алимпић, у својој стогодишњој историји, дала је Србији, па и Југославији, ако хоћете, генерације прегалаца, ратника, правника, политичара. Сви су они били часни градитељи ове земље. Ова породица увек је била надахнута патриотизмом и чашћу, и никада, па ни у најмрачнијим данима српске историје, није на њу пала љага.
- Мој син страда невин. Ако душе имате, и ако можете, помозите. Бога ради!
- (Наћлим покрећом окреће сиволицу, излази)*

- ДАНИЦА: Опростите, тата је потресен... Сви смо мало... Не замeрите. И ја ћу сада... Служите се само!
(Излази)
- СКОКО: И ја би сад мого заплакат!
(Сручи чашицу армањака у грло и одмах налива нову. Мрмља)
Лијепа ракија, као шербет с медом...
Ето! Мишо мој, што ти је живот... Јес видио? Прођосмо ти ми и Сутјеску и Зеленгору и Романију, а белају никад краја. Ја! Знам како ти је, друже. Слатка је револуција, на крилима те, као у сну носи – а опет је страшна, крвљу се људском поји... Него, дај да ми видимо нешто!
- МИША: Да ти знаш како ме је тај човек волео...
Најстрашније је то што се не може ништа учинити, ништа променити...
Понекад помислим да би једино он сад могао да ме разуме.
- СКОКО: Чекај, болан, чекај! Куд си се залетио! Ајде, попиј нешто, брате!
- Сиџа му њиће, Миша њрихваџа.*
- МИША: Ако своју веру не могу да докажем кад ми је најтеже, шта сам ја онда? Ако је крив...
- СКОКО: Нијесмо дјеца, мој Мишо. Чим је уапшен, крив је. То ти је, ваљда, јасно. Партија то својом мјером мјери.
- МИША: Јасно ми је.
- СКОКО: Е па, да видимо, онда, шта се учинити може.
- МИША: Како?
- СКОКО: Па лијепо! Ујко мој десна је рука друга Пура, а друг Пуро...
- МИША: Како то мислиш?
- СКОКО: Па, јел ти говорим лијепо како мислим! Друг Пуро...
- МИША: Сам си рекао да је крив.
- СКОКО: Ипак, отац ти је... Може ти једнога дана на душу лећи. Партија, револуција... добро! Али, постоји и оно божије. И, тако, велим друг Пуро би то, можебит, мого ако би тео, а ујко мој...

МИША: Не могу, Скоко. Ако ћемо тако, шта смо ми онда? Онда је све лаж.

Пауза.

СКОКО: Како ти кажеш, друже.

Улази маса људи и жена носећи ѿрансијареније. На ѿрансијаренијима пише: "Сви на изборе", "Дружарице зласај", "Нећемо краља хоћемо Тииа народ се ииша", Живела КПЈ", "Живео друз Сиаљин".

Поворка у пишини прође кроз салон Алимићевих.

Мрак.

ХИ СЛИКА

Из мрака соло мушки глас.

ГЛАС: Ој, Стаљине, стара бако,
Не вара се Тито лако!

На просценијуму се осветљавају Скоко, у кожном каиуиу, у улози иследника и Миша у улози оиууженоџ. Хор ѿрхваиа ѿесму.

ХОР: Ој, Стаљине, стара бако,
Не вара се Тито лако!

СКОКО: Име? Презиме?

Пауза.

СКОКО: Од када радиш за совјетску обавештајну службу?

Пауза.

СКОКО: Име? Презиме?

Осветили се сцена. Она ѿредставља ѿениско иџралишије у врџу виле Алимићевих. Около, беле ѿлеиене баишненске џарнишуре.

Миша-дечак и Саиша-девојчица иџрају ѿенис. Обучени су у бело. Улазе Пеишар, Даница, деда у колицима, Верослава, џурајући баишненски бифе са ѿслужењем, Трубецкој. Сви су обучени у белу ѿенисерску одећу, мушкарци у краииким ѿанијалонама, жене у сукњицама. Трибецкој узима са бифеа, из велике дрвене куишије, циџарешу и шиаишралним ѿокреишом је ѿали.

ТРУБЕЦКОЈ: Но, хајде, млади господине Алимпићу! Док ви дремате, комунистичке кртице подривају темеље ваше отаџбине... Када је брод “Зарја” затрубио последњи пут и отиснуо се из одеског пристаништа, знао сам да је све свршено. Заувек! И да је само питање времена када ће пошаст, ширећи се попут таласа велике плиме, кренути даље, на Запад, рушећи све пред собом и мењајући – дакако неповратно, зар не? – лице овога света.

На Запад, ка Ереб-Европи, сањивој, заљубљеној у своје катедрале, своје катакомбе, своје вртове; у своје градове, прављене некада по мери човека – што и сад стоје, као кулисе позоришта у коме се одавно спустила завеса. Други се комад сада игра, други су глумци на сцени, а публика тога, још увек, изгледа, није свесна. Авај, господо, пламичку хуманизма – хуманизма, који се састоји у напору да град и свет не буду човеку ни претесни ни прешироки – пламичку, што је заискрио негда на обалама егејскога мора, а данас још само жмирка на обалама Атлантика – суђено је да згасне у океану варварства, да се врати у космички хаос, из кога је и потекао. Тај пламичак одржавали су ред, мера и дужност, осећање достојанства пред дивним и трагичним удесом људским, спремност да се његова последња консеквенца трпељиво и поносито прихвати.

СКОКО: Питам те, лијепо, када си постао њемачко-совјетски шпијун!

ТРУБЕЦКОЈ: Али, када је Европа, млади господине Алимпићу, када је Европа, питам ја вас, изашла на широке путеве светлости и разума? Онда, када је, у своје духу и свести, превазишла потребу за догмом, потребу да затвара очи пред истином. Онда када је тој самозаваравајућој потреби супротставила здраву радиност грађанског сталежа, који је убитачним крајностима, разорним искључивостима догме, претећем имеративу јединовредног и јединоспасавајућег погледа на свет, претпоставио разумну уравнотеженост што осцилује између крајности, не дотичући их се, подстичући индивидуални активизам, одговорност и достојанство појединца. Онда, дакле, када је просвећеност и рационална уљуђеност однела победу над ирационалним, волунтаристичким утопизмом.

(Узме чашу и искапи освежавајући напийијак)

МИХАИЛО: Почетком деветнаестог века на аустријско-турској граници, између Београда и Земуна, где се обала трговина између две земље, морала се стока прати у реци а новац у сирћету, па тек потом прећи на аустријску страну.

СКОКО: Овдје стоји да си прије рата границу прелазео четрнаест пута и да си путовао поглавито у Њемачку. Питам: да ли си се тамо повезао са Стаљиновом агентуром, која је припремала злочиначки пакт са Хитлером?

Пејар сѝа ѝиће, ѝружа Трубецком чашу.

ПЕТАР: Знате ли, господине Трубецки, шта је то “дрво земаљске хармоније”? Не знате? Занимљива направа... Наишао сам на њу у Средњој Африци, када сам тамо путовао у владиној мисији, док сам још био члан кабинета.

Служи регулисању погледа на свет. За нас, тај “поглед” може бити ствар света или произвољна, али у тим крајевима свако одступање од њега сматрало се најтежим злочином, који се морао егзампларно казнити, и то увек у ритуалној форми.

Врло занимљиво; ево видите: изабере се једно подебело дрво па му се крошња одсече, али тако да корен остане у земљи а стабло, дакле, у усправном положају. То стабло се, затим, издуби, те се у њему добије шупљина, таман толика да се у њу човек може сместити. Мало потесно, али може с рукама уз тело.

Ви погађате о чему је реч. Када се томе дода прорез за ваздух, “дрво земаљске хармоније” постаје спремно да у своју утробу прими члана заједнице који се, свесно или несвесно, речју или делом, оглушио о њен званични поглед на свет.

Док око дебла народ плеше и пева, екстатично сједињен исправним погледом на свет, дебло се одозго затвара непробојним поклопцем и чврсто закива.

Ето, то вам је све. Да, постојале су варијанте... Прорез за ваздух понекад се налазио у висини осуђеникових очију, како би могао још мало да гледа божији свет, и да за њим чезне – али, како се чезња, по једнима, сматрала за казну, а по другима, пак, за награду и олакшање, постојала је варијанта са прорезом изван домашаја очију.

Љубазни домаћини су ми испричали да је у севернијим крајевима, где су допирали утицаји египатске традиције, кроз овај прорез – после завршеног народног плеса – пуштана света змија, звана “намиб”, која је скраћивала боравак осуђеникове душе у тескоби “дрвета земаљске хармоније”.

Ако би, наредне године, овако остављено дрво пустило младице, сматрало се да је, на небу, жртва примљена и да је народ очишћен од греха различитства. Ако би се, пак, осушило, то је значило да жртва није довољна. Тада би се дубила нова дебла и у њих смештали они за које би свештеници наслутили да у њиховим душама потајно клија семе отпадништва...

СКОКО:

Како другојаче схватити твоје изјашњавање да је разумљиво што су наши комунисти, који су ишли на њемачке митраље са Стаљиновим именом на уснама, збуњени новонасталом ситуацијом наглог и неочекиваног раскида са Совјетским Савезом, те да је разумљиво њихово оклијевање да се баце блатом на лик који им је дојако предочаван као пресвијетли узор – доли као акт издаје и отпадништва; као намјеру да нашу земљу изручиш на милост и немилост злочинцима из Кремља, и то у часу када наши народди, здружени под мудрим и далековидим вођством друга Тита, закорачују у нови свијет, у љепшу будућност?

ТРУБЕЦКОЈ:

Катедрале, катакомбе, вртови, градови... И, дакако, поезија! Све замире, али поезија ће надживети градове и народе... Но, млади господине Алимпићу! Да чујемо како сте припремили данашњу лекцију, s'il vous plait!

Миша-дечак оствари њениски рекеј, дође на средину сцене, окрене се лицем њублице, ња се њоклони.

МИША-
ДЕЧАК:

Mignone, allons voir si la rose
Qui ce matin avait déclose
Sa robe de pourpre nu soleil
A point perdu cette vesprée
Les plis de sa robe pourprée.
Et son teint au vôtre pareil.
Lâs! voyez comme en peu d'espace,
Mignone, elle a dessus la place,

Lâs! Lâs! ses beautes laisse choir!
O vraiment maratre Nature,
Puisqu' une telle fleur ne dure
Que du matin jusques su soir!

Donc, si vous me croyez, mignonne,
Tandis que votre âge fleuronne
En sa plus verte nouveauté,
Cueillez, cueillez votre jeunesse:
Comme a cette fleur, la vieillesse
Fera ternir votre beaute.

Айлауз.

МИША-
ДЕЧАК:

Ја верујем да ће доћи дан када ћемо сви рецитовати
поезију и играти тенис. Сви! И сељаци и радници... и
послуга! Не, послуге тада неће бити.
(Оћрчи до Саше)
Верујеш ли, Саша?

САША-
ДЕВОЈЧИЦА:

Верујем, Мишо! Верујем верујем!

*Миша-дечак је љуби у образ. Верослава је дограбила рекејџ и игра са
Трубецким.*

ВЕРОСЛАВА:

Када у бескрајноме увек једно исто
Понављајући се, вечно тече,
Хиљаде облика живог света
Снажно се у ланац везују;
Струји сласт живота из свих ствари,
Са најмање као и са највеће звезде.
И све то тискање, сва та борба,
Вечни је мир у Господу Богу.

ТРУБЕЦКОЈ:

Сада, у касним цивилизацијама, чак и најверљивији
привид идеје јесте само маска за чисто зоолошко пи-
тање о моћи.

ДАНИЦА:

Шта вреди заузети земљу, добити рат, овенчати чело
ловоровим лишћем победника, а после се не умети
понашати за столом!

СКОКО: Јеси ли се састајао са Борисом Павловичем Черним, совјетнким војним стручњаком?
(Пауза)
Јеси ли се састајао са Борисом Павловичем Черним, совјетнким војним стручњаком, шпијуном и официром КГБ-а?

Ушрчава Борис, у тенисерској ојреми, са рекеиом и лойиом. Укључује се у иџру.

БОРИС: Чарнојевићи су, као и сви Срби, дошли на Балкан из Русије, у великој сеоби народа. А затим су се вратили у своје природно окриље, у своју велику, вечну матицу. Ја јесам Србин, али сви смо ми, на крају-крајева, Руси – зар не?

ПЕТАР: (Прилази Миши)
Нама, који више не верујемо у високо позвање људскога рода, нити у идеју да се егзистенција може повезати са појмом смисла, остај да с муком отправљамо своје земаљске послове, и уколико су узалуднији, тим више је за нас питање части да их обављамо педантно, савесно и достојанствено.

ДАНИЦА: (Дође до Мише, ѿмилује ља ѿ коси)
Увек си најрадије јео прженице за доручак...

МИША-ДЕЧАК: Саша, ми ћемо створити нови свет!

САША-ДЕВОЈЧИЦА: Верујем, верујем, верујем!

СКОКО: Остаје да признаш је ли и твоја другарица учествовала у твојим срамним, злочиначким работама.

МИХАИЛО: (Прилази Миши)
Оно што смо ми градили стотину година, то је за вас трулеж, је ли? То ћете ви, за једну ноћ, претворити у прах. А своје родитеље ћете покопати под рушевинама!

СКОКО: Чак си и сину дао руско име. Борис! Гле, молим те! Крај толиких лијепих наших имена. То и слијепцу казује да је твоја свијест затрована сјеменом издаје.

Сви су сада скућљени око Мише. Улази Саша, у црном, са малим Борисом на рукама.

- МИША: *(Устџаје)*
Саша!
(Круж око Мише се отвори. Саша љрилази)
- САША: Пита где је тата. Да ли је опет у рату. Ја кажем, јесте рат још траје. Стварамо нови свет...
Вратиће се, вратиће се тата... А онда ћемо живети срећно, и нико нам неће ноћу улазити у кућу.
Како да му кажем да сам затражила развод? Како да му то објасним?
Мишо, морала сам то да учиним. Натерали су ме...
Уценили. Остала бих са дететом на улици.
Код твојих нисам могла да одем. Зар да од њих тражим помоћ, после свега? А и како би то било, тражити помоћ од буржуја – сад, када је револуција победила?
Хтела сам да дођем, да те видим, да ми објасниш... Али ме нису пустили. Рекли су ми да си ти руски шпијун. Да ли је то могуће? Да си издајник и да си припремао терен за руску окупацију наше земље. Да си зато и нашем сину дао руско име. Па ако је и тако, зашто си, због своје лудости, нашег сина доживотно обележио? Да ли је све то истина, Мишо? Да ли је све то истина? Сећаш се, сам си говорио, када су ухапсили твога оца, да Партија не хапси невинне, да Партији морамо веровати. Чим је ухапшен, значи да је крив, рекао си, а волео си га, ја знам да си га волео. Да ли је и сада тако, Мишо?
Ми стварамо нови свет, говорио си, наша вера мора бити непоколебљива. Да ли и ја сада треба да верујем да си ти шпијун и непријатељ наше земље, иако у души знам да је то немогуће...?
Како да наставим да живим са свим тим...? Мишо, шта се то с нама догодило?
- ТРУБЕЦКОЈ: Ово доба крије се у Египту под именом доба Хикса. Између 12. и 18. династије леже два столећа, која почињу пропашћу старог режима, а завршавају се царским временом Новог царства. Већ се и по броју династија види катастрофа. У листама краљева појављују се густо, једно за другим и једно поред другог, имена узурпатора најмрачнијег порекла, људи са чудним титулама, који владају покаткад само неколико дана. Египат се распада у извештан број ефемерних народа и владавинских покрајина. Одмах са првим краљем 13. династије прекидају се подаци о водостају Нила у Семни, а са његовим наследником повеље у Кахуну. То је време о

коме нам Лајденски папирус даје слику велике социјалне револуције:

“Земљи су неколико лудака отели краљевство, а саветници старе државе удварају се скоројевићима; управа је престала, акта су уништена, све социјалне разлике збрисане, судови су пали у руке руље. Отмени сталези гладују и ходе у траљама; њихова деца се лупају о зидове, а мумије се отимају из гробова; ниски се богате и раскошно проводе по палатама, са крдима и лађама које су одузели од правих поседника; некадашње робинје воде сада прву реч, а странци су се разузурили. Владају пљачка и убиство, градови су опустошени, јавне грађевине спаљене. Жетве назадују, нико не мисли више на чистоту, рађања су ретка; ах када би једном дошао крај људима.”

То је слика великоградске и касне револуције, слично хеленистичкој и онима из 1789. и 1871. у Паризу. То су велеградске масе, безвољна оружја амбиције својих вођа, који руше и последњи остатак реда и поретка, и који желе да виде у спољашњем свету хаос зато што га у самима себи носе. Да ли ови цинички и безнадежни покушаји потичу од иноземаца, као Хикса или Турака, или од робова, као Спартака и Алије, да ли се ту захтева подела поседа, као у Сиракузи, или се носи пред собом књига, као она Марксова – све је то површина. Сасвим је свеједно које пароле треште на све стране, док се разбијају врата и мозгови. Уништење је прави и једини нагон, а цезаризам једини резултат. Светски град, демон који прождире земљу и село, ставио је у покрет своје искорењене људе без будућности; уништавајући, они умиру.

“Contrat social” и “Комунистички манифест” моћна су средства првога реда у рукама насилника који су успели у оквиру партијског живота и умеју да створе и искористе убеђење масе којом владају.

Међутим, ови апстрактни идеали имају моћ која се пружа једва на два столећа. Русо је одавно мртав а и Маркс ће то убрзо постати. Људи коначно не напуштају ову или ону теорију, него веру у теорију уопште, па тиме и сањалачки идеализам 18. века; веру да ће се незадовољавајуће чињенице моћи поправити примењивањем појмова. Живот оставља једино избор између победе и пораза, а у победу спадају и жртве. На крају ће сваки програм пасти, зато што смета борби за моћ.

БОРИС: Русијо, Русијо... Каква то непојмљива сила мами к теби? Зар није баш у теби место витезу? Ах, како је блистав, диван, непознат, безграничан простор царевине Русије! Зар и ти, Русијо не летиш као твоја хитра, недостижна тројка? Дими се пут под тобом, треште мостови, све остаје, остаје иза тебе. Застане пренеражен божијим чудом, замишљени гледалац: да то није муња, бачена с неба? Шта значи то кретање што страх задаје? И каква ли је то непозната сила у тим, свету непознатим, коњима?

Русијо, куда летиш ти? Хуји и као ветар шиба раздробљени ваздух, а она лети, и мрштећи се склањају јој се с пута други народи и државе!

Зачују се звуци “Севастіојољског валса”. Борис се, саставивши ње, клања Саши-девојцици и почиње са њом да игра. И остали заиграју, Миша-дечак са Даницом, Пејтар са Верославом, А Трубецкој извуче деду из инвалидске столице и игра са њим. Музика је све гласнија, они занејо играју, вршећи се око Саши, која, са малим Борисом на рукама, стоји усред њој узвијеланој круга.

Улази Прока Савић, прилази Миши и Скоку. Музика се утишава, светлост ирне. У часу када Миша проговори, призор ће несјати у мраку.

ПРОКА: О богами, зар се ви још ту натезете?

СКОКО: Неће да призна, друже Проко. Једино да га...

ПРОКА: Не знаш ти, Скоко, са интелектуалцима. Меки су они, када се ради о обичним стварима, али када је у питању то што они зову идеје – е, онда су у стању да се ускописте ко мазге, макар их то и главе стало. Така је то сорта. Живот је занимљив, пун разних ствари...

Вади из џепова замојуљке са сиром, красіавцима, хлебом и боцу ракије. Развија све њо, сјавља њеда се, једе, ње.

ПРОКА: Ајде, признај, па да те пустимо.

МИША: Шта да признам? Ти знаш да нисам ни за шта крив.

ПРОКА: Признај било шта. Сислићемо нешто... Ако ниси баш ништа крив, зашто смо те онда држали у затвору толико?

МИША: То се и ја питам.

Пауза.

ПРОКА: У бре, што си ти неки формалиста, Алимпићу!

МИША: А отац?
(Пауза)
Мој отац!!

Хоће да скочи на Проку, Скоко ља задржава.

ПРОКА: (Хладнокрвно, резонерски)
Када се све схвати – онда је касно...

СКОКО: Потпиши, болан, за тебе је боље.

Велика љауза.

ПРОКА: Грађанин остаје грађанин! Ево, објаснићу ти дијалектички.

Друштвена историја покреће се напред заједничким радом прагматичара и идеалиста. И свако ту има своју улогу и задатак.

Задатак идеалисте је да кола историје покрене с мртве тачке. За тако велики напор потребна је његова безусловна вера. За то време прагматичар седи у колима и држи дизгине. Држи их опуштено, лабаво, тако да идеалист мисли да док вуче кола у исто време њима управља.

Али живот није сан, није утопија; он је сложена појава која подлеже законима дијалектике. Схватићеш колико би било погубно препустити га идеалистичком мишљењу и руковођењу.

Идеалист, дакле, акумулира изванредну енергију, јер не води рачуна о противуречностима. За њега је све јасно и једносмерно. Захваљујући тој енергији, кола се крећу с мртве тачке. Тада прагматичар затеже дизгине и идеалист схвата да колима управља неко други. Али, тада је он, већ, извршио свој историјски задатак и може да сиђе са позорнице; више није потребан.

Пауза.

МИША: Дај ми ту хартију!

ПРОКА: Ето видиш како је све једноставно кад се стварима приђе дијалектички!

Мрак.

XII СЛИКА

На позорници, отвореној свом дубином и ширином, налази се ентеријер виле Алимџића, прецизније, “симулирана пројекција” поља ентеријера, без икаквих преградних зидова. Ту се налазе измешани разни делови намештаја и других предмета – од скупоцених стилских салонских комада, полица са књижама, старинског грамофона с тубом, слика, до клозетске шоље, корпе са вешом, њених завијених у тубу, итд. Дакле, конфузан, стилизован ентеријер, који одаје знаке негдашњег сјаја као и садашњег хаоса и пропадања.

Не великој постољи лежи Даница, неомична, затворених очију, мртвачког изгледа.

Верослава уводи Мишу. Прошло је двадесет година. На Миши се по види, а Верослава је задржала изглед младе девојке, какав је имала на почетку. Носи и даље беле памучне чарапе и нануле.

Миша прилази постољи, посматра мајку, затим се удаљи.

МИША: Кад је то почело?

ВЕРОСЛАВА: Почело је... Почело је одавно. Има, ваљда, две године.

МИША: Две године? А зашто ме ниси звала?

ВЕРОСЛАВА: Две године... Али, ништа се није знало. Нико, уствари, није умео ништа да каже.

МИША: Зашто ме ниси звала?

ВЕРОСЛАВА: Лекари су говорили да је то нешто... Да је то нешто као... Нека депресија

МИША: Депресија?

ВЕРОСЛАВА: Две године није скоро ништа говорила.

(Пауза)

Скоро ништа... Једна рука јој се мало тресла. Дрхтала. Онда је почела и друга. Па је то било све јаче. Они су рекли депресија... Супу није више могла, јер... А није хтела да је ја храним. Можда тек последњих месец дана, али онда већ више није...

МИША: Депресија...

ВЕРОСЛАВА: Тако су прво рекли. Да треба да шета. Да иде у друштво. А она у друштво није ишла још од када су господина стрељали... После су је упутили на нервну клинику. Али, то је било бескорисно.

МИША: И ти ме ниси звала!

ВЕРОСЛАВА: Вратила се. Ђутала.

МИША: Зашто ме ниси обавестила?

Пауза.

ВЕРОСЛАВА: Зато што ме је заклела да то не учиним.

Велика пауза.

МИША: И онда?

ВЕРОСЛАВА: Онда је било све горе и горе. Рекли су да има нешто на мозгу. Тумор. А после су рекли да нема ништа. Да је то одумирање.

МИША: Одумирање чега?

ВЕРОСЛАВА: Не знам. Живота. Мозга. Не знам. Пре два дана су је вратили из болнице. Млади господин Борис био је све време поред ње.

МИША: Зар је он ту?

ВЕРОСЛАВА: Да.

МИША: Где је?

ВЕРОСЛАВА: Ту је негде, у граду.

МИША: Мислио сам да је у Паризу са мајком.

ВЕРОСЛАВА: Вратио се.

Пауза.

МИША: Значи, тако...

ВЕРОСЛАВА: Недавно се вратио. Вероватно није стигао, због...

МИША: Да...

Пауза.

ВЕРОСЛАВА: А ви?

МИША: Молим?

ВЕРОСЛАВА: Мислим...

МИША: Ништа.
(Пауза)
Ништа.

Пауза.

МИША: А ти?
ВЕРОСЛАВА: Ја?
МИША: Да.
ВЕРОСЛАВА: Па... Ништа...
МИША: Свих ових година?
ВЕРОСЛАВА: Двадесет и четири од како сте отишли.
МИША: Толико?
ВЕРОСЛАВА: Да.
МИША: И?
ВЕРОСЛАВА: Увек исто.
МИША: Исто...

Пауза.

ВЕРОСЛАВА: Скуваћу кафу.

Верослава изађе, тиши. Пауза.

МИША: Остали смо сами, мама... Не знам да ли ме чујеш. Али, зар ти се не чини да је наш положај, уствари... Само што ја још увек говорим. Ја говорим... А требало би... Требало би, зар не, да ми сада све кажеш. Све оно што ти је двадесет година лежало на души. Да ми говориш о данима, ноћима...
Када би проговорила, чини ми се да би све поново... Чини ми се да би само једна реч била довољна да све васкрсне, да све врати на почетак.
(Пауза)
Да смо онда све ово знали, да ли бисмо радили другачији, мислили друкчије? Или би све, опет, било исто. Да ли је било у нашој моћи да ма шта променимо? Ма шта? О томе сам мислио свих ових година.
Знам да се више ништа не може поправити. Само не знам како да живим са тим. Како је лако све нестало. Људи, мисли, ствари... Време, у коме нам је све изгледало јасно, сви путеви отворени, ни једна жртва сувише велика.
Како је страшно веровати! веровати да имаш право да ствараш свет изнова. Како смо скупо то платили!
Кајем се, мама. Опрости ми! кајем се!
(Пауза)

Знам да не постоји опроштај. Ни спас. Постоји само казна. Постоји само пакао, и ја сам у њему. Постоје само консеквенце, и ја их сносим.

Нема милости, постоји само гвоздена логика узрока и последица. Нема ничега другог. Нема ничега другог! Све је тако једноставно када нема излаза.

(Пауза)

Али, како је то могуће? Оно што ми сада изгледа као лудачка опсена, некада ми је изгледало као извесност, јача од сваке друге истине, истинитија од сваке друге реалности...

Каква се то сила поиграва нашом свешћу, уверењима, осећањима, умом? Откуда та заслепљујућа светлост вере? Померање планина, ходање по води...

Није ли то нечиста сила, која каже ходај, ходај по води, ходај, вера твоја помериће брегове; није ли то демонско искушење, није ли то Луциферова охолост, која хоће да се изједначи са творцем свих ствари?

А када се освестиш, када копрена спадне, када чаролије нестане, видиш око себе крв, схватиш да си разарао а не градио, да си убијао а не стварао, да си донео мач а не мир, патњу а не срећу.

И нађеш се усред пустоши, у сред пустиње коју си сам створио, на чистини где више нема живота, јер живот није чист, јер чистота припада смрти, јер је само пакао чист, паклени пламен само прочишћава...

А живот је тихо и благо труљење; тихо, топло и дуго-трајно, са свим противуречностима на своме месту, без сумануте, охولة искључивости – она припада смрти, савршенство припада смрти; пројекти за поправљање света, пројекти су за његово разарање.

Хтели смо да раставимо играчку која нам се чинила несавршеном и да направимо нову, бољу; делове, које смо сматрали сувишним, побацали смо на сметлиште историје и сада играчка функционише на чудам, неочекиван начин, сада нам се отела и прати своју унутарњу логику коју ми нисмо могли да предвидимо, сада нас вуче својим путевима који више нису наши, сада се она поиграва нашим животима и нашим судбинама, сада је бржа од нас, сада је више не можемо стићи ни усмеравати, а камо ли раставити на делове, сада она јури, покретана захукталим механизмом узрока и последица, ка последњој консеквенци свога кретања.

(Пауза)

Да ли смо могли да одолимо...? Да ли је могуће одолети, мама? Да ли смо могли да не будемо рука која паклени механизам пушта у покрет, јер били смо само рука, само воља, да ли је могуће не извршити вољу када за њу дође време, да ли је могуће одустати, да ли би то ишта променило?

Је ли то била наша воља, наша слободна воља, или смо били само рука неке воље којој је немогуће одупрети се, снаге коју је немогуће контролисати, извршиоци и жртве истовремено?

И зашто? Зар само зато да бисмо паклени механизам пунили горивом узрока и последица? Зар само зато? Зар само зато?

Док Миша говори, улази Борис, поспира и слуша оца. Овај га најзад примети.

МИША: Борисе!

БОРИС: Зар не видиш да је мртва?

Мрак.

XIII СЛИКА

Проспир као у преходној слици, само без Данице. Улазе Борис Алимич и Аријел Коен, из дубине, вукићи некакве пакете увијене у пак-папир и увезане канайом.

АРИЈЕЛ: Борисе, јел ти стварно верујеш да све ти има смисла?

БОРИС: Зар не видиш да се први пут, после двадесет година, у овој земљи нешто дешава? Основно је успоставити контакт са радницима, деловати на њихову свест. Разуме се да без подршке радника наша акција нема праве перспективе.

Свижу на просценијум и свишљају пакете. Борис вади из пакета један лепак и чииа.

БОРИС: Ево, слушај:

“Другови радници, грађани и омладинци!

Вас су штампа, радио и остала средства информисања обавестила са нечувеном подлошћу, да су синоћне и

данашње демонстрације студената из Студентског града уствари биле само иступи силеција, изгредника и обе-
сних доколичара који ломе излоге, краду и нападају
милицију и омладинце бригадисте.

Ништа од тога није тачно.

Због чега студенти демонстрирају? Пре свега, они су се
злагали да се смање велике социјалне неједнакости у
нашем друштву, да се хитно решавају проблеми неза-
послености – да наши људи не би морали да се иселавају
у иностранство; да се обезбеди стварна демократија у
свим областима друштвеног живота и да се, заједно с
тим, омогућити брже и темељније успостављање само-
управних односа.

Милиција је код подвожњака у Новом Београду са-
чекала студенте и оба пута их растерала употребом
силе, употребом ватреног оружја, због чега је велики
број наших колегиница и колега теже повређен. По-
нашање милиције било је дивљачко, она је беспштедно
млатила студенте и професоре који су били заједно са
студентима.

Другови радници, грађани и омладинци!

Ми се не боримо за своје уске материјалне интересе. Ми
смо огорчени огромним друштвеним и економским раз-
ликама у нашем друштву. Ми смо против све већег
богаћења појединаца на рачун радничке класе. Ми смо
за друштвену својину а против покушаја да се успоставе
акционарско-капиталистичка предузећа.

*Док Борис чийа, улази с њари Михаили Алимјић – без колица – и лагано
им љилази.*

БОРИС:

Нас боли што хиљаде наших људи мора да одлази, да
служи и ради за светски капитал. Ми хоћемо да својим
знањем, полетом и љубављу градимо своје социјалис-
тичко друштво.

Огорчени смо што уско бирократски интереси теже да
развију братство и јединство наших народа. Нећемо
дозволити да се врши супротстављање радника и сту-
дената.

Другови радници, ваши интереси су и наши интереси. А
то су једини прави интереси социјализма.

Живела солидарност радника и студената!"

Михаили Алимџић им је љршиао сасвим близу; сџији нејомично и ѓледа их.

- БОРИС: Шта кажеш?
АРИЈЕЛ: И ти ћеш ово делити радницима у ИТМ-у, ИМВ-у, Шећерани, Ауто-кући “Застава”...?
БОРИС: Да. Почињем сутра ујутру. Хоћеш са мном, Аријеле?
АРИЈЕЛ: Ја? Ја у депу имам визиран пасош за United States of America. Беркли; институт за експерименталну физику. Помогао сам ти да пренесеш пакете до Сењака, и ту се завршава мој марксистички ангажман.

Из дубине улази Пејтар Алимџић.

- БОРИС: Продана душа. Опортунист!
АРИЈЕЛ: То би се пре за вас могло рећи, господо. Ви прокламујете исто оно што и ова власт прокламује већ двадесет пет година. У чему је разлика? У чему је проблем?
БОРИС: Шта си ти? Десничар?
АРИЈЕЛ: Физичар. А ви сте будале.

Пејтар им је љршиао. Посмајџра их.

- БОРИС: Можда. Неко мора и то да буде. Не можемо сви отићи.
АРИЈЕЛ: Наравно да не можете! Одлазе само најбољи. Милион најбољих радника налази се у фабрикама Немачке, Француске, Шведске, Аустрије... Најбољи мозгови у Америци, најбољи зубари у Швајцарској, најбољи сликари у Паризу, па чак и најбољи криминалци... Изгледа да се овде више нема шта ни опљачкати!

Пауза. Појављује се Даница. Прилази.

- БОРИС: Заборављаш да је моја мајка срећно удата за таквог једног париског зубара. Касниш, Аријеле. Ја сам се већ вратио. Постоји само једна алтернатива.
АРИЈЕЛ: Само једно исправно гледиште, само један поглед на свет...
БОРИС: Да.
АРИЈЕЛ: Марксистички, надам се.
БОРИС: Да.

АРИЈЕЛ: Ко га не прихвата, он је, разуме се, непријатељ.
 БОРИС: У крајњој линији – да. Ми се боримо само против одступања од прокламованих принципа. Ништа више.

Појављује се Трубецкој.

АРИЈЕЛ: Ни мање! Ако се политичка пракса већ толико дуго одвија у раскораку са својом теоријом, онда би разуман човек – који се држи чињеница а не волунтаризма – могао приметити да са том теоријом нешто није у реду; могао би, штавише, рећи да је та теорија пала на практичном испиту. Или је можда, по вама, пракса пала на теоријском испиту?
 Занимљиво како вас чињеница да се тај идеолошки пројекат нигде и никада није остварио, ни близу онако како је замишљен, не наводи ни на какве закључке.

Појављује се Черни.

БОРИС: Оствариће се. Тамо где је и поникао. Само Европа, са својом културом, нивоом свести и нивоом производних односа, може да нађе тај пут.
 Најбољи људи Европе, цвет европске интелигенције и омладине, припада данас левици. У Паризу су опет од калдрме направљене барикаде. Европска левица ће спојити вредности и методе демократије са захтевима и вредностима социјализма. Само Европа има снаге да извуче консеквенц из досадашњих страдања и лутања. Раднички покрет је део западне културе и цивилизације; то није утопијски пројекат, то је стварност која се развија и сазрева кроз искуство. Ствари се, ипак, мењају – свидело се то вама или не.

Ушваре су сада свуда око њих, између њих.

АРИЈЕЛ: Да, мењају се у круг. Безнадежно идеолошко пијанство... Па чак и да је тако како говориш, не видим какве то везе има с нама.

БОРИС: Ми припадамо Европи. То ће морати да се схвати, кад-тад.

АРИЈЕЛ: У међувремену, ви држите дебатне клубове и песничке митинге по факултетима, опкољеним кордонима полиције, и то називате борбом.
 Јеси ли их посматрао мало? Те кршне момке под шлемовима? Као дисциплиновани ловачки пси на кратком

ланцу, који имају само један једини смер, само једну једину функцију и само један једини смисао; који дрхте од жеље да тај смисао испуне, дакле да функционишу, као што то свако божије створење жели. Слепи и глуви за све друго, дрхтећи чекају час када ће се ловачки рог огласити и они, најзад, бити пуштени с ланца – а све у оквиру строгог реда, зачињено са доста идеологије, и то оне исте у име које и ви тамо држите своје митинге. Видиш како је то дијалектично, како складно противуречно, прекрасно!

Зар те очево искуство није ничему научило?

БОРИС: Није смео да одустане. Ако је хтео да мења свет, ако је томе све жртвовао, морао је да иде до краја. Био је и остао грађанин.

Улази Миша. Лагано се приближава.

БОРИС: Стао је на пола пута, осврнуо се, и све је отишло дођавола. Све је постало бесмислено. Пристао је да жртвује свога оца, а сам није пристао да буде жртва. Уосталом, жртве су увек невине. Тако је од почетка. Чак је и Господ Бог жртвовао свог невиног сина да би поправио овај свет.

АРИЈЕЛ: Видим како га је поправио... Признајем само једно божанство. То је богиња Технологија, која уместо вена има транзисторско струјно коло, уместо срца кварцни часовник а уместо ореола корону електромагнетских таласа; богиња Технологија, чије електронско око бди над људским пословима и данима, као оличење здравог, делатног принципа који се опире силама мрака, деструкције и идеолошког хаоса.

Миша прилази Борису и Аријелу, приближавајући се између њих.

МИША: Дошао си...

БОРИС: Да.

МИША: Остајеш?

БОРИС: Донео сам неке ствари са Аријелом.

МИША: Тражио сам те.

АРИЈЕЛ: Борисе, ја бих да кренем. Аријел Коен, било ми је драго!

- МИША: Коен...?
- БОРИС: *(Гледа на саи)*
Морам у град. Чекају ме.
- АРИЈЕЛ: Ја сам још као дете имао част, јер Коени су, као што знате...
- МИША: Да, да... Били су компањони, Коени и Алимпићи.
- АРИЈЕЛ: Увоз колонијалне робе, ако се не варам.
- БОРИС: Извоз свиња у Аустрију.
- МИША: Било је и тога.
- АРИЈЕЛ: Били су стубови поретка, зар не? Коени, додуше, мало из сенке. Имали су дуго памћење, које их је учило да у овом делу света пореци не трају дуго и да увек треба бити приправан за следећи потоп.
- МИША: Шта је твој отац сад?
- АРИЈЕЛ: Отац је... Иностранци послови.
- МИША: А, тако... Лепо.
- АРИЈЕЛ: Није лоше. Доста смо у иностранству.
- БОРИС: Време је.
- МИША: Идеш на... факултет?
- Пауза.*
- БОРИС: Да.
- Пауза.*
- МИША: Борисе...
(Пауза)
Чувај се.
- Борис и Аријел излазе. Миша узима са њода леијак, њочне да чииа, зџужва ѓа и баџи. Уђе Верослава, засијане, Миша јој лагано ѡриђе.*
- МИША: Ја сам отац једног одраслог човека, а све оно што сам некада био, све чежње и снови, ту су, у мени, и пеку ме изнутра.

Мрак.

XIV СЛИКА

У мраку се чује извикивање парола: “Доле црвена буржоазија!”, “Слобода шћамље и демонстрација!”, “Доста је корупције!”, “Нећемо лажна обећања!”, “Слобода, истина, правда!”, “Док ујављају амањери сирадају пролетери!”, “Самоујављање од дна до врха!”, “Пређимо са речи на дело!”, “Револуција још није завршена!”, “Нећемо демократију у шлемовима!”, “Доле кнежеви социјализма!”.

Сцена се освешљава. Просјор је исти као у претходној слици, само шћо у њега сада са свих страна навиру сјуденци, иискају се, вичу, њењу се на намешијај, ајлаудирају.

Верославе нема. Миша сјоји љамо где се малочас зајекао; љакође и ујваре.

На сјо се њење Сјево Жигон.

ЖИГОН:

Само смо чекали на крик гневног негодовања, који се разлеже са свих страна, па да проговоримо.

(Ајлауз, овације)

Очи наше биле су отворене, видели смо како се непријатељ спрема и диже, али нисмо дали знак за узбуну; пустили смо народ да сам над собом бди и стражари,

(Ајлауз)

а народ није спавао, народ је зазвекетао оружјем.

(Овације)

Пустили смо непријатеља да изврши напад из своје заседе, пустили га да се примакне; он сад стоји откритвен, без заклона, у пуној светлости дана, сваки ударац погодиће га поуздано – мртав је чим га угледате.

(Ајлауз)

Оружје републике је страх, снага републике је врлина – врлина, јер без ње је страх убитачан, страх, јер без њега је врлина немоћна. Револуционарна владавина јесте деспотизам слободе против тираније!

(Овације)

У републици само су републиканци грађани, а ројалисти и туђинци – непријатељи. Казнити тлачитеље човечанства, то је милост; њима опраштати – варварство. Сви знаци лажне осећајности изгледају ми као уздаси што полећу пут Енглеске или Аустрије.

(Ајлауз)

Али не задовољавајући се тиме да разоружају мишицу народа, они покушавају још и да најсветлије изворе

његове снаге отрују пороком. То је најпрепреденији, најопаснији, најгнуснији напад на слободу. Порок је Каинов жиг аристократизма. У републици порок није само морални него и политички злочин; порочан човек је политички непријатељ слободе, утолико опаснији за њу уколико су веће заслуге које јој је наизглед учинио!

(“Тако је”, ајлауз)

Најопаснији грађанин је онај који лакше похаба туче црвених капа него што би извршио неко добро дело.

(Ајлауз)

Одмах ћете разумети моје речи ако помислите на људе који су некад становали у поткровљу а сада се возе кочијама и блуднице са бившим маркизама и баронесама. С правом можемо упитати: јесу ли опљачкали народ или стиснули златоносне краљевске руке, када гледамо како се законодавци народни размећу својим пороцима и расипништвом некадашњих дворања,

(Ајлауз)

како се ови маркизи и грофови револуције жене богатим женана и коцкају, како приређују раскошне гозбе, држе послугу и носе скупочена одела.

(Ајлауз, овације)

Нема споразума,

(Ајлауз)

нема примирја са људима који су мислили само како ће опљачкати народ,

(Ајлауз)

надајући се да ће то пљачкање извршити некажњено; за које је република представљала шпекулацију а револуција занат!

Велике овације, ајлауз, комешање. Жиџон скаче са сѝола. Из ѓомиле се издваја Данило са младом сѝуденѝкињом и ѝрилази Миши. Миша ѓа дуѓо ѓледа.

МИША: Данило...

ДАНИЛО: Мишо!

Заѓрле се. Одлазе на ѝросценијум, док осѝали део ѝозорнице ѝhone у мрак.

МИША: И ти си овде?

ДАНИЛО: Куда бих. Професору је место међу студентима. А ти?

МИША: Тражим сина. Сад је у Београду, а опет не стижемо...

ДАНИЛО: Борис?

МИША: Да... Тако је.

ДАНИЛО: Он има сад... отприлике...

МИША: Тачно толико. Колико смо ми имали онда...
(Пауза)
Ти ниси ни онда веровао... Не разумем.

ДАНИЛО: Чиним колико могу. Als ich kann. Како се некада говорило – вршим своју грађанску дужност.

МИША: Не знам... Мени то више личи на позориште, него...

Из мрака дојрчи Аријел.

АРИЈЕЛ: Борис је ухапшен!

Мрак.

XV СЛИКА

Исти простор. Миша стоји сам на истом месту, ушваре шакође. Из дубине долази Прока Савић. Ширећи руке и срдечно се осмехујући.

ПРОКА: Па где си ти, друже Алимпићу? Где си? Од другова се отпадио, у илегалу се повукао... Не ваља се, друже, тако!

МИША: Син...

ПРОКА: Добро, де... Полако. Ништа му неће фалити.
(Седа)
Изволи, седи!

Миша осјаје стојећи.

ПРОКА: И...?

МИША: Мислим да ми толико дугујете.

ПРОКА: Видиш, какав си! Хоћеш да попијеш нешто?
(Пауза)
Ја хоћу!

Прока дигне руку, улази ливрејисани келнер, сервира му њиће.

ПРОКА: И где си сад?

МИША: У пензији.

ПРОКА: Добро, сви ћемо кад-тад у пензију...

МИША: Радио сам. Као преводацац...

ПРОКА: Да... да... Ви Алимпићи сте имали те кућне учитеље... А овај мој клипан, ништа! Мајке му га набијем, још једино академика да му доведем. Не разумем ову данашњу омладину. Све смо им дали, а њима опет мало. Распустили се, разузурили, разумеш, ништа им није свето. Сад и демонстрације дижу! Па немој, бре, буразеру! Што је много, много је.

Шта оће? Власт? Немој ме зајевавати! Ова власт је крвљу добијена!

Мали су они. Нису ништа научили од очева. Сети се само како смо јуришали у њиховим годинама, сети се!

(Раскопчава кошуљу, кида кравајћу)

Ево, погледај, још увек овде имам, ево, пипни! Пипни! Мајке им га набијем, педерске. Ало, пиће још једно донеси!

Ајде, попиј и ти нешто.

МИША: Не могу.

Улази келнер с њићем.

ПРОКА: Ево и тај твој син! Дошао из Париза да ми овде хушка. Не разумем шта му је у Паризу фалило! Ухватили га, дели летке... Па немој, бре, Бог те јебо! И како да им сад објасним да није шпијун? Емиграција ровари, непријатељи са свих страна, унутрашња интелигенција... Отац, бивши ибеовац...

МИША: Молим?

ПРОКА: То што си чуо!

МИША: То не дозвољавам!
(Зџраби џа за џруди)
Доказано је да сам невин! Доказано је!

Прока џа ухваиши за руке, скине му их са својих џруди, држи џа чврсио.

ПРОКА: Нема доказа! Постоји само твоје признање.

Одџурне џа. Махне руком, улазе она исџа два Ознаша шио су својевремено ухайсили Пеџра, уводе Бориса, излазе.

ПРОКА: Еве ти га! Твог красног сина!
Летке кријете по сењачким вилама, је ли? Радницима их делите! Касно је, дечко. Ми смо поделили што је било за дељење.
(Пауза)
Шта ме гледаш? Захвали оцу, слободан си. Само, не схвати то буквално. И тамо се више не враћај! Јеси ли разумео? Ионако ће у року од три дана то позориште бити затворено. Доста је било шале! Треба учити, учити...

Борис одлази у дубину.

МИША: Борисе...

Борис излази. Прока усџаје.

ПРОКА: (Медиџира)
То ти је захвалност... Такав је човек, знам, али то ме увек некако заболи!
(Искаџи с ноџу осџаџаџак џиџа. Мрмља излазеџи)
Како се брзо све искварило...

Миша осџаје сам. Сџуџиџа се у фоџиџељу. Седи. После извесноџ времена уџе круџан, дебео, снажан човек, одевен као боџаџи скоројевиџ. Сџаје џред Мишу. Миша лаџано усџаје. Човек џа џледа и џуџи.

МИША: Ви сте поводом огласа...?

Човек џуџи.

МИША: Јесте ли ви купац?

СКОКО: Мишо, болан, јесам ли толико остарио да ме ни познати не можеш?

- МИША: Скоко!
- СКОКО: Persönlich!
(Гуши Мишу својим медвеђим загрљајем)
Еј, друже стари, сад би заплакати мого!
(Одмиче *џа* од себе, али *џа* и даље чврсто држи. Раз-
џледа *џа*)
А што си се ти тако усукано, уфитиљено, ко, недајбоже...
Шта ти је, Мишо? А и кућа ова, дошла некако пуста... А
гдје су...?
- МИША: Нема више никога, Скоко.
- Пауза.*
- СКОКО: Јä, jä... А син твој? Имао си сина, Мишо.
- МИША: И он је отишао.
(*Пауза*)
Хапсили су га. Ту су биле неке демонстрације...
- СКОКО: Чуо сам. Било је тога и код нас у Дојчланду. Само, тамо
су били љевичари.
- МИША: И овде су били.
- СКОКО: Како? Зар нису више на власти?
- Пауза. Скоко се смеје.*
- СКОКО: Еј, пусти интеллигентни... Никада се опаметити неће.
Господа, ко што си ти био, иду у револуцију из убеђења
– народ само из велике нужде.
Ал добро, да потуримо ми те трице. То је било и
прошло. Син, кажеш... А ја ти доно нешто.
(*Прешура по њорби*)
Види! Армањак! Исти ко онај што смо га овдје... Сјећаш
се? Дај чаше!
- Миша доноси једну чашу.*
- СКОКО: Шта је то, Мишо?
- МИША: Сипај себи, ја не могу.
- Пауза.*
- СКОКО: Како...?

- МИША: Не могу.
- СКОКО: Како не можеш, Мишо?
(Пауза)
Ајд, не буди будала, него чашу донеси! То је било па прошло. Шта можемо, били смо жртве историје, него дај да ми попијемо.
- Миша се хистериично смеје. Доноси чашу. Скоко сића.*
- СКОКО: Живио ти мени! Све ће то добро бити.
Био сам ти ја послјије, знаш, ислѣдник у томе лагеру, на Голом. Тебе, срећом, тамо нијесу... Ма, знало се одмах да ти нијеси ништа крив, него, ето...
- МИША: Зашто си дошао, Скоко?
- СКОКО: Како, зашто? На првоме мјесту, тебе да видим, друже, а послјије за кућу да се договоримо.
- МИША: Ти хоћеш да купиш ову кућу?
- СКОКО: Хоћу, Мишо! Још од првог дана ме је занијела. Онога часа када сам у њу крочио, рекао сам Боже, прелијепога ли дома, када би ово било моје... Касније, кад су ме расходовали, одвећ си ти душеван према народним непријатељима, рекли су, касније, у Њемачкој, опет ми се у душу увукла...
Имао сам ти ја ујка једног, знаш. Ти мислиш онога што је код друга Пура био. Не. Тај ти је брзо заглавио. Ово ти је други један. Био је наредник, у краљевој војсци, сиротиња, ко и сви ми што смо били. Е видиш, Швабе ти њега заробе у Сарајеву, четреспрве, и отерају у Рајх. Слушај даље како је било!
Издржи ти тај мој ујко заробљеништво, а кад се рат примакао крају, он вели: ја сам положио заклетву краљу, ја се тамо више не враћам. Јебо те краљ у дупе, кажу му, па он је први заклетву погазио. А ја! Неће он ни да чује. Краљ своје, а ја своје! И тако остане. Оно, била је ту и нека Швабица, јербо је мој ујко курат био, и тако они започну живјети.
(Прекрсѣишо ноге, љали циѣару, сића љиће)
Е сад, кад сам се ја ишчупо из Удбе, мислим се, Скоко, штас сад урадио? Јербо су ми они дали за магационера, а ја баталим све и вратим се дома. Кад тамо, дома ни од корова. Станем се ја потуцати којекуда и надничити по мало. Честитога заната ти ја нијесам имао. Револуција

је била једини мој занат. Ал сад револуције више нема, наднице мале, а треба живјети. Те тако мени ујко падне на ум. Слушај!

Несретник ја! Како ћу ја сад у Њемачку? Зар од окупатора нашег пораженог по хљеб да идем? Друго, пасош не даду.

(Пауза)

Ето ти судбине, мој Мишо. Е, волим што сам те опет нашао. Живио!

И тако ти ја у Њемачки стигнем. Ујко ти је тамо некакву прчварницу држао... Па гдје си до сад, црни човјече, вели.

МИША: Ти би да купиш ово, јел да?

СКОКО: Па, јел ти кажем! Ја сам купац озбиљан. Твоје је само да кажеш цијену. Са Скоком цењкања неће бити.

Ти мени, канда, не вјерујеш? Види! Види! Види!

(Вади из недара њрегршићи новчаница и баца око себе)

Скокови су били вазда сиротиња, али часна. Гинули у свим ратовима и увијек на поштеној страни. Сваки комад хљеба који су појели, на нос им је излазио.

Е, да је мој стари жив сада, па да га доведем и посадим у чело софре, да треснем предањ стакло армањака и да кажем: ево, стари, сједи ту и уживај! Дошло је твоје вријеме. Заслужио си.

(Пауза)

Само си ти, Мишо, ово запустио... Али нека, Скоко ће то. Ставићемо посвуда плочице талијанске, машине и апарате из Њемачке ћемо донијет, како се већ пристоји, па ћемо таписоне пружит, да се они мали не ударе... Имам, не рекох ти, два велика, а двојица су још малешни...

Пауза. Миша устџаје.

МИША: Морам да идем...

СКОКО: Како, сад...?

МИША: Ти остани. Навикавај се...

СКОКО: Ама, чекај, Мишо!

МИША: Никада не спавам овде. Не бих могао... Имам сунчан,
светао станчић на Новом Београду. Сутра ћемо се
договорити око формалности.
(Пауза)
Нека ти је са срећом.
(Узме боцу са армањаком са сивола, љледа је)
Није то тај...

*Враћа боцу на сиво. Лађано излази. Скоко љледа за њим, зајим уздахне,
клизне на њод и сиване да скујља новчанице. Скуји их, врајии у џејове.
Скине сако, развеже кравайу, одбаци је, изује џијеле, седне и најиочи себи
јиће.*

СКОКО: Верослава!
(Нико се не одазива)
Верослава! Верослава.

*Појављује се једна сиварица са коферчејом у рукама, у белим чарајама и
нанулама. Пролази њоред Скока и одлази у дубину.*

Мрак. Крај.

Београд, 1985.